

รู้ก่อนรวยกว่า "อสาธรณี สารโกศล" ภาพ : Getty Images

ไม่ได้สุรุ่ยสุร่าย แต่เก็บเงินไม่ได้

สิ่งที่น่าแปลกใจสำหรับคนจำนวนไม่น้อยก็คือ ตนเองก็ไม่ใช่นักสุรุ่ยสุร่าย ไม่เคยใช้จ่ายสิ้นเปลืองอย่างไร้ความยั้งคิด แต่เหตุใดจึงออมเงินไม่ได้อย่างใจลึกๆ

ก่อนจะตอบข้อสงสัยนี้ ผมขอแนะนำสิ่งที่เรียกว่า "บัญชีในสมอง" (MENTAL ACCOUNTING) ซึ่งทำให้เกิดข้อผิดพลาดในเรื่องการใช้จ่ายเงินก่อน สิ่งนี้คือทางโน้มน้าวที่มนุษย์จะให้คุณค่าแก่เงิน บางบาทน้อยกว่าบางบาท จนทำให้ใช้จ่ายเงินในส่วนที่ให้คุณค่าน้อยนี้ อย่างสุรุ่ยสุร่าย หรือถ้าพูดอย่างเป็นทางการก็คือ "บัญชีในสมอง" คือทางโน้มน้าวที่จะแบ่งแยกประเภทของเงินในความคิดและกระทำกับมันอย่างแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับว่ามันมาจากไหน เก็บไว้ที่ไหน และมีวิธีการใช้จ่ายมันอย่างไร

ลองดูตัวอย่างต่อไปนี้ซึ่งให้เห็น MENTAL ACCOUNTING อย่างชัดเจน จินตนาการว่าท่านได้ซื้อตั๋วไปดูหนัง แต่ก่อนจะเข้าโรงก็พบว่าทำตั๋วราคา 150 บาทหาย คำถามก็คือ ท่านจะจ่ายเงินอีก 150 บาทเพื่อซื้อตั๋วหนังหรือไม่

อีกสถานการณ์หนึ่งก็คือ คุณตั้งใจจะไปดูหนังเรื่องนี้โดยคิดจะซื้อตั๋วราคา 150 บาท แต่เมื่อไปถึง ขณะที่กำลังจะซื้อตั๋วก็พบว่าคุณทำเงินหายไป 150 บาท คำถามก็คือ คุณก็มีเงินพอที่จะซื้อตั๋วราคา 150 บาทนี้ แล้วคุณยังจะซื้อตั๋วเข้าไปดูหนังอยู่หรือไม่

มนุษย์ทั่วไปจะตอบว่า "ไม่ซื้อ" สำหรับสถานการณ์แรก แต่ตอบว่า "ซื้อ" ในสถานการณ์ที่สอง ทั้งๆที่ทั้งสองสถานการณ์เหมือนกัน คือสูญเสียสิ่งที่มีมูลค่า 150 บาทเหมือนกัน และเผชิญกับการต้องสูญเสียอีก 150 บาทเพื่อที่จะได้ดูหนัง

เหตุผลของการตอบไม่เหมือนกันก็คือ ในกรณีแรกคนตีความว่าต้องจ่ายเงินรวม 300 บาทเพื่อดูหนังหรือซื้อตั๋ว 2 ใบ โดยแต่ละใบต้องจ่าย 150 บาท ซึ่งจะดูมากเกินไปสำหรับดูหนังเรื่องเดียว ในทางตรงกันข้าม ในสถานการณ์หลังสำหรับคนส่วนใหญ่ การสูญเสียเงินสด 150 บาทและค่าตั๋วดูหนัง 150 บาท ดูจะแยกขาดจากกัน ออกเป็นสองบัญชีในสมองของเรา ถึงแม้จะไม่ค่อยดีนักในกรณีนี้ แต่สองบัญชีนี้ไม่เกี่ยวพันกัน

วิธีคิดแบบนี้ทำให้มนุษย์มีปฏิกิริยาต่อการสูญเสียเงินจำนวน 150 บาทเท่ากันด้วยวิธีที่แตกต่างกัน เพราะมันเกิดขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกัน นี่คือตัวอย่างที่คลาสสิกของ "บัญชีในสมอง"

สำหรับมนุษย์โดยทั่วไป แต่ละบาทมีค่าไม่เท่ากัน ถ้าเป็นเงินที่ได้มาง่ายๆ เช่น ถูกหวย เงินตกเบิก ได้มาจากการพนัน ฯลฯ จะถูกกันไว้ในบัญชีสมองบัญชีหนึ่ง ส่วนเงินออมที่มีความสำคัญต่อการอยู่รอดยามแก่ชราจะถูกเก็บไว้ในอีกบัญชีหนึ่ง และมีทางโน้มน้าวที่ "เคราฟ" เงินที่ได้มาง่ายๆ น้อยกว่าเงินที่ออมมาได้ ดังนั้นจึงมักใช้จ่ายเงินประเภทแรกอย่างมีวินัยน้อยกว่าเป็นอันมาก เป็นผลให้เกิดความสุรุ่ยสุร่ายในการใช้จ่ายเงินที่ไม่ต้องออกแรงหามา

MENTAL ACCOUNTING นี้แหละคือตัวการสำคัญในการอธิบายข้อสงสัย "ออมไม่ได้" ข้างต้น ถึงแม้ว่ามนุษย์จำนวนมากจะระวังการใช้จ่ายเป็นอย่างดีในการซื้อของที่ใช้เงินมาก เช่น บ้าน รถยนต์ หรือตู้เย็น แต่ "บัญชีในสมอง" ทำให้เขาหย่อนวินัยเมื่อซื้อของราคาถูกหน่อย

เขาจะมองไม่เห็นค่าใช้จ่ายซื้อของเล็กน้อยเหล่านี้ เช่น ค่าใช้จ่ายอาหาร สิ่งของทั่วไปประจำอาทิตย์ เงินจ่ายบัตรเครดิตจากบัญชีที่ไม่ได้ควบคุมเข้มงวดนัก ฯลฯ ที่แอบซ่อนอยู่ในค่าใช้จ่ายซื้อของทั้งหมดที่มีมูลค่าสูง แต่ปัญหาก็คือ การซื้อของราคาถูกนั้นมิได้กระทำทุกปี หากสองสามปีครั้ง เช่น รถยนต์หรือเครื่องไฟฟ้า แต่ค่าใช้จ่ายอาหารและสิ่งของเบ็ดเตล็ด เสื้อผ้า เครื่องทองของเมานั้น ซื้อกันทุกวันหรือทุกอาทิตย์ ดังนั้นมันจึงกินเงินมากอย่างไม่รู้ตัว จนมีเงินเหลือไว้ออมน้อยลง

การให้คุณค่าแก่เงินแต่ละบาทไม่เท่ากัน โดยแยกเป็นบัญชีเงินบาทมีค่ามากกว่ามีค่าน้อยในสมอง เป็นผลทำให้มีวินัยหรือการระวังการใช้จ่ายที่แตกต่างกัน โดยผ่อนปรนเกินกว่าเหตุกับบัญชีที่ให้เงินบาทมีค่าน้อยจนทำให้เกิดความสุรุ่ยสุร่ายขึ้นอย่างไม่ตั้งใจ

การจะเอาชนะพฤติกรรมการใช้จ่ายอย่างนี้ได้ก็ต้องมาจากการรู้เท่าทันจิตของตนเอง ต้องระแวงระวังให้คุณค่าแก่เงินทุกบาทอย่างเท่าเทียมกัน และมีวินัยในการใช้จ่ายซื้อสิ่งของทุกระดับราคาอย่างใกล้เคียงกัน